



This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Itkonen, Hannu

Title: Liikunnan monisäikeinen eriarvoisuus

Year: 2020

Version: Published version

Copyright: © 2020 Kirjoittajat ja Liikuntatieteellinen Seura

Rights: In Copyright

Rights url: <http://rightsstatements.org/page/InC/1.0/?language=en>

Please cite the original version:

Itkonen, H. (2020). Liikunnan monisäikeinen eriarvoisuus. In J. Kokkonen, & K. Kauravaara (Eds.), Eriarvoisuuden kasvot liikunnassa (pp. 7-28). Liikuntatieteellinen seura.

Liikuntatieteellisen seuran julkaisuja, 175.

https://www.lts.fi/media/lts_julkaisut/julkaisut/eriarvoisuuden-kasvot-liikunnassa/eriarvoisuuden-kasvot-liikunnassa-artikkelikokoelma.pdf

1 Liikunnan monisäikeinen eriarvoisuus

HANNU ITKONEN



Ryhdyttäessä tarkastelemaan liikunnassa ilmenevää eriarvoisuutta ei voida rajoittaa pelkästään liikuntakulttuurin sisäisiin kysymyksiin. Liikunnan ja urheilun ollessa yhteiskunnallisia ilmiöitä ne sisältävät samanlaisia eriarvoisuuden muotoja kuin muutkin elämänalueet. Kun yhteiskunnallisten muutosten yksi keskeinen valtavirta on ollut tasa-arvon lisääminen, on syytä katsastaa, millaisin toimin tasa-arvoa on edistetty.

Eriarvoisuuden haasteen viheliäisyyttä osoittaa jo se, että useimmilla elämänalueilla tasa-arvon saavuttamiseen on vielä pitkä matka. Epätasa-arvoisuus ilmenee yhteiskunnassa taloudellisena, alueellisena, sukupuolten välisenä, sukupolvittaisena, kulttuurisena ja etnisenä. Myös muita epätasa-arvoisuuden ulottuvuuksia on toki olemassa. Etenkin valtioiden väliset erot tasa-arvoisuuden suhteen ovat valtavat. Köyhimpien maiden kansalaiset voivat toistaiseksi ainoastaan unelmoida sellaisesta tasa-arvosta, joka on kyetty saavuttamaan suomalaisessa yhteiskunnassa. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, etteikö suomalaisessa yhteiskunnassa ja liikunnassa ilmenisi eriarvoisuutta.

Eriarvoisuuden haaste

Ihmiskunnan vaiheet ovat olleet eriarvoisuuden historiaa. Ihastellessamme yli kahden vuosituhannen takaisen antiikin filosofian saavutuksia on syytä muistaa, että orjatyön ansiosta ainoastaan todella pieni vähemmistö saattoi harjoittaa

filosofointia. Historian saatossa alisteudessa asemassa olleet ihmiset ovat nousseet kapinaan olojensa parantamiseksi, jolloin on nähty esimerkiksi orja- ja talonpoikaiskapinoita. Ranskan suuri vallankumous 1789 nosti uudella tavoin esiin ajatukset tasa-arvosta. Kansalliskokouksessa vaadittiin muun muassa kansalaisten vapautta ja yhdenvertaisuutta lain edessä, oikeutta elää rauhassa ja sorrosta vapaana, kansanvaltaa ja omistusoikeutta. Täydelliseen tasa-arvoon tuolloinkaan ei tähdätty, sillä äänioikeutta vaadittiin ainoastaan miehille. (Heikkinen 2018, 410.)

Ranskan vallankumouksen seuraukset ulottuivat koko Eurooppaan ja eurooppalaiseen ajatteluun. Kansalliskokouksessa kumottiin aatelin ja hengellisen säädyn erioikeudet, lakkautettiin ammattikunnat, uudistettiin paikallishallinto sekä annettiin ihmis- ja kansalaisoikeuksien julistus. Ranskan vallankumouksen on katsottu siirtäneen yhteiskunnan aivan uuteen vaiheeseen eli varhaismodernista siirryttiin moderniin aikakauteen. Samalla myös ajatukset tasa-arvosta nousivat ajankohtaisiksi. (Heikkinen 2018, 410–411.)

Ranskan vallankumouksen merkitys saattaa tuntua nykytoimijasta sangen kaukaiselta. Tuolloin toteutunut kuvastaa kuitenkin sitä, miten yhteiskunnalliset muutokset myös tasa-arvon suhteen tapahtuvat. Epätasa-arvoisuuden tunnistaminen aktivoi ihmisiä toimintaan, jolloin ryhdytään kyseenalaistamaan vallitsevia käytäntöjä sekä pohtimaan arvokysymyksiä. Kansalaisten moninaiset toimet ovat ennen pitkää pa-

kottaneet myös vallanpitäjät ottamaan tasa-arvon päätöksentekonsa piiriin.

Kansallisten tasa-arvopolitiikkatoimien rinnalle on synnytetty kansainvälistä normistoa. Joulukuussa 1948 Yhdistyneiden kansakuntien yleiskokouksessa hyväksyttiin YK:n ihmisoikeuksien julistus. Ensimmäisen kerran maapallon historiassa julistuksessa koottiin yhteen universaaleja kansalaisille kuuluvia oikeuksia. Ihmisoikeuksien julistus ei ole valtioita oikeudellisesti velvoittava asiakirja. Julistuksella on kuitenkin huomattava poliittinen ja moraalinen merkitys. Lisäksi se toimii perustana YK:n ihmisoikeustyölle.

Jo ihmisoikeuksien julistuksen kolme ensimmäistä artiklaa sisältävät painavaa sanottavaa. Ensimmäisessä artiklassa korostetaan, että kaikki ihmiset syntyvät vapaina ja tasavertaisina arvoltaan ja oikeuksiltaan, ja että heille on annettu järki ja omatunto, ja heidän on toimittava toisiaan kohtaan veljeyden hengessä. Toisessa artiklassa linjataan, että jokainen on oikeutettu kaikkiin tässä julistuksessa esitettyihin oikeuksiin ja vapauksiin ilman minkäänlaista rotuun, väriin, sukupuoleen, kieleen, uskontoon, poliittiseen tai muuhun mielipiteeseen, kansalliseen tai yhteiskunnalliseen alkuperään, omaisuuteen, syntyperään tai muuhun tekijään perustuvaa erotusta. Kolmannessa artiklassa taataan kullekin yksilölle oikeus elämään, vapauteen ja henkilökohtaiseen turvallisuuteen. (YK:n ihmisoikeuksien julistus 1948.)

Yksi jatko ihmisoikeustyölle on YK:n yleissopimus lasten oikeuksista. Marraskuussa 1989 hyväksytyssä dokumen-

tissa sopimusvaltiot tunnustavat lapsen oikeuden lepoon ja vapaa-aikaan, hänen ikänsä mukaiseen leikkimiseen ja virkistystoimintaan sekä vapaaseen osallistumiseen kulttuurielämään ja taiteisiin. Toisessa artiklassa sopimusvaltiot sitoutuvat kunnioittamaan ja edistämään lapsen oikeutta osallistua kaikkien kulttuuri- ja taide-elämään sekä kannustavat sopivien ja yhtäläisten mahdollisuuksien tarjoamista kulttuuri-, taide-, virkistys- ja vapaa-ajantoi- mintoihin. Kaikkiaan asiakirja sisältää 31 lasten oikeuksia määrittelevää artiklaa. (YK:n yleissopimus lasten oikeuksista 1989.)

Suomessa kansalaisten tasa-arvoisuutta on määritelty perustuslaissa, jonka toisessa luvussa normitetaan perusoikeuksia. Luvun kuudennen pykälän mukaan ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä. Lisäksi todetaan, ettei ketään saa ilman hyväksyttävää perustetta asettaa eri asemaan sukupuolen, iän, alkuperän, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, terveydentilan, vammaisuuden tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella. Lapsia tulee kohdella tasa-arvoisesti yksilöinä, ja heidän tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti. Pykälässä normitetaan myös, että sukupuolten tasa-arvoa edistetään yhteiskunnallisessa toiminnassa sekä työelämässä, erityisesti palkkauksesta ja muista palvelusuhteen ehdoista määrättäessä sen mukaan, kun lailla tarkemmin säädetään. (Suomen perustuslaki 1999.)

Luvun seitsemännessä pykälässä määritellään, että jokaisella on oikeus elämään sekä henkilökohtaiseen vapau-

teen, koskemattomuuteen ja turvallisuuteen. Ketään ei myöskään saa tuomita kuolemaan, kiduttaa eikä muutoinkaan kohdella ihmisarvoa loukkaavasti. (Suomen perustuslaki 1999.)

Suomessa on olemassa myös tasa-arvolaki, joka tuli voimaan 1.1.1987. Lain tarkoituksena on estää sukupuoleen perustuva syrjintä ja edistää miesten ja naisten välistä tasa-arvoa sekä parantaa naisten asemaa erityisesti työelämässä. Lain tarkoituksena on myös estää sukupuoli-identiteettiin tai sukupuolen ilmaisuun perustuva syrjintä. Tasa-arvolakia sovelletaan kaikessa yhteiskunnallisessa toiminnassa ja kaikilla elämänalueilla. (Tasa-arvolaki 609/1986.)

Tasa-arvolakia on uudistettu sen säätämisen jälkeen useita kertoja. Viimeksi lakia uudistettiin vuoden 2015 alussa yhdenvertaisuuslain säätämisen yhteydessä. Tasa-arvolakiin sisällytettiin sukupuoli-identiteettiin ja sukupuolen ilmaisuun perustuvan syrjinnän kiellot sekä velvoite tällaisen syrjinnän ennaltaehkäisyyn, ulotettiin tasa-arvosuunnitelmavelvoite peruskouluihin, täsmennettiin työnantajan tasa-arvosuunnitelmaa ja palkkakartoitusta koskevia säännöksiä, vahvistettiin tasa-arvovaltuutetun itsenäistä asemaa koskevia säännöksiä sekä perustettiin uusi yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunta. (Tasa-arvolaki 609/1986.)

Tasa-arvo sisältyy myös useisiin muihin lakeihin, joissa säädetään yksityiskohtaisesti tasa-arvosta ja epätasa-arvoisuuden ehkäisemisestä. Esimerkiksi työsopimuslaissa säädetään, että työnantajan on kohdeltava työntekijöitä tasapuolisesti, jollei siitä poikkeaminen

ole työntekijöiden tehtävät ja asema huomioon ottaen perusteltua. (Työsopimuslaki 55/2001.) Vuoden 2015 alussa voimaan astuneessa yhdenvertaisuuslaissa säädetään muun muassa, että viranomaisen on arvioitava yhdenvertaisuuden toteutumista toiminnassaan ja ryhdyttävä tarvittaviin toimenpiteisiin yhdenvertaisuuden toteutumisen edistämiseksi. Viranomaisella tulee olla myös suunnitelma tarvittavista toimenpiteistä yhdenvertaisuuden edistämiseksi. (Yhdenvertaisuuslaki 1325/2014.)

Lainsäädännön lisäksi tasa-arvon edistämiseksi on perustettu erilaisia elimiä. Vuonna 1972 perustettiin Tasa-arvoasiain neuvottelukunta (TANE), joka aloitti toimintansa valtioneuvoston kanslian yhteydessä. Elimen tavoitteeksi asetettiin naisten ja miesten välisen yhteiskunnallisen tasa-arvon edistäminen sekä tasa-arvoa edistävien uudistusten valmistelu. Parlamentaarinen neuvottelukunta on pysyväluonteinen ja sillä on neuvoa antava rooli valtionhallinnossa. Eduskuntapuolueiden nimeämien jäsenten lisäksi neuvottelukunnan asiantuntijajäseniksi nimitetään henkilöt Miesjärjestöjen keskusliitosta, Naisjärjestöjen keskusliitosta, Naisjärjestöt Yhteistyössä NYTKIKSESTÄ ja Setasta. Vuonna 1981 neuvottelukunnan yhteyteen perustettiin tutkimusjaosto, jonka on katsottu osaltaan luoneen edellytyksiä suomalaisen naistutkimuksen synty- miselle ja kehittymiselle. (www.tane.fi / luettu 16.1.2020.)

Tasa-arvolain tullessa voimaan vuoden 1987 alussa aloitti toimintansa tasa-arvovaltuutetun toimisto. Vuonna 2001 toteutetussa organisaatiouudistuk-

sessä tasa-arvovaltuutetulle asetettiin selkeä lainvalvontaviranomaisen rooli ja sosiaali- ja terveysministeriöön perustettiin tasa-arvoyksikkö. Tasa-arvovaltuutetun tehtävänä on yhdessä yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunnan kanssa valvoa tasa-arvolain toteutumista. Tasa-arvovaltuutettu antaa myös ohjeita ja neuvoja tasa-arvolain soveltamisesta, kuten syrjinnän kielloista ja tasa-arvosuunnittelusta. Lautakunta voi sakon uhalla kieltää syrjivän menettelyn ja tasa-arvovaltuutetun esityksestä velvoittaa laatimaan tasa-arvosuunnitelman määräjassa. (www.tasa-arvo.fi / luettu 16.1.2020.)

Suomeen saatiin pitkällisen valmistelun jälkeen liikuntalaki, joka astui voimaan vuoden 1980 alusta alkaen. Lain merkitys oli siinä, että se normitti liikuntaa aivan uusin tavoin, antoi uuden statuksen liikunnalle sekä vahvisti julkisen sektorin ja liikuntajärjestöjen 1970-luvulla kiteytynyttä yhteistyötä. Liikuntalain tasa-arvoulottuvuus näkyi etenkin siinä, että päähuomio suunnattiin laajojen käyttäjärühmien tarpeisiin tarkoitettujen liikuntapaikkojen rakentamiseen. (Vasara 2004, 282–283; Liikuntalaki 984/1979.)

Liikuntalain viimeisin uudistus toteutettiin vuonna 2015 siten, että laki astui voimaan samana vuonna toukokuun alussa. Lain tavoitteena on liikunnallisen tasa-arvon lisääminen. Lain toisessa pykälässä tavoitteeksi esitetään edistää eri väestöryhmien mahdollisuuksia liikkua ja harrastaa liikuntaa. Pykälässä on myös tavoite eriarvoisuuden vähentämisestä liikunnassa. Pykälän yhteenvetona esitetään, että tavoitteen toteut-

tamisessa lähtökohtia ovat tasa-arvo, yhdenvertaisuus, yhteisöllisyys, monikulttuurisuus, terveet elämäntavat sekä ympäristön kunnioittaminen ja kestävä kehitys. (Liikuntalaki 390/2015.)

Liikuntalaissa määritellään myös kuntien velvoitteita. Lain viidennessä pykälässä kunnan vastuuksi määritellään liikuntapalvelujen sekä terveyttä ja hyvinvointia edistävän liikunnan järjestäminen eri kohderyhmät huomioon ottaen. Lisäksi edellytetään kuntalakiin viitaten, että kunnan tulee kuulla asukkaitaan liikuntaa koskevissa keskeisissä päätöksissä huolehtimalla myös asukkaiden osallistumis- ja vaikutusmahdollisuuksista. Lakiin on kirjattu, että valtionavustuksia myönnettäessä liikuntaa edistävälle järjestölle yhtenä kriteerinä on se, miten järjestö edistää yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa. Liikuntapaikkojen valtionavustusten suhteen painotetaan laajojen käyttäjärühmien tarpeisiin tarkoitettujen kohteiden tukemista. (Liikuntalaki 390/2015.)

Edellä esitetty normistojen esittely osoittaa, että liikunnan tasa-arvoon ja siten myös toteutuvaan epätasa-arvoisuuteen vaikuttavat lukuisat lait ja asetukset. Epätasa-arvon kysymyksiin puuttuttaessa on tarve ajoittain tehdä normistojen tulkintaa. Tulkitsijan rooli on annettu esimerkiksi tasa-arvovaltuutetulle, joka valvoo naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta annetun lain noudattamista. Valtuutettu antaa myös ohjeita ja neuvoja tasa-arvolakiin liittyvistä kysymyksistä, sukupuoleen perustuvasta syrjinnästä ja sukupuolten tasa-arvon edistämisestä. (www.tasa-arvo.fi / luettu 17.1.2020.)

Tasa-arvovaltuutettu on kohdistanut huomiotaan myös liikunnan ja urheilun kysymyksiin, jota seuraava lainaus valtuutetun linjauksista todistaa:

Tasa-arvovaltuutettu pitää tärkeänä, että tyttöjen ja naisten sekä poikien ja miesten urheilu- ja liikuntaharrastuksia tuetaan tasapuolisesti. Tasa-arvon kannalta on olennaista, että kaikilla on tosiasiallisesti yhdenvertaiset mahdollisuudet harrastaa urheilua ja liikuntaa, saada asiantuntevaa valmennusta, osallistua kilpailuihin sekä saada yhtäläinen tunnustus kilpailusuorituksistaan.

Vaatus tosiasiallisten yhdenvertaisten mahdollisuuksien toteutumisesta tulisi ottaa huomioon kaikessa urheilu- ja liikuntatoimintaan liittyvässä päätöksenteossa. Myös urheilukilpailujen palkitsemiskäytännössä tulisi noudattaa tasa-arvon periaatetta, eikä suorituksen arvostuksen ja siitä saatavan tunnustuksen tulisi olla riippuvainen henkilön sukupuolesta. (www.tasa-arvo.fi / luettu 17.1.2020.)

Tasa-arvovaltuutettu on ottanut kantaa lukuisiin liikuntakulttuurin käytäntöihin. Valtuutettu on lausunut kantansa muun muassa seuraavista asioista: urheilulajien palkitsemiskäytännöt, naisurheilun näkyvyys televisiossa, valtionavustusten suuntaaminen naisten liikuntalajeille, hallivurojen jako mies- ja naisurheilijoiden kesken, oppilaitosten opiskelijavalinnat, naisten jalkapallo-otteluiden kenttäolosuhteet, miesten ja naisten kilpaileminen samoissa lajeis-

sa sekä tyttöjen ja naisten mäkihypyntä edistäminen. (www.tasa-arvo.fi / luettu 17.1.2020.)

Suomalainen eriarvoisuus

”Tasa-arvon perusajatus on, että kaikki hyötyvät tasa-arvosta ja tasa-puolisesti jaetusta hyvinvoinnista. Epätasa-arvoisissa yhteiskunnissa on enemmän sosiaalisia ongelmia kuin tasa-arvoisissa, ja tasa-arvoisissa yhteiskunnissa ihmiset ovat terveempiä sekä luottavat toisiinsa enemmän, ja ennen kaikkea naisten asema on niissä parempi. Taloudellinen epätasa-arvo ei selitä pelkästään sitä itsensänselvyyttä, että köyhät ihmiset voivat huonommin kuin rikkaat. Mielenkiintoista on, että köyhät ihmiset voivat paremmin tasa-arvoisissa kuin epätasa-arvoisissa yhteiskunnissa.” (Rosenberg 2014, 110.)

Edellinen lainaus on sukupuolentutkimuksen professorina toimineen, Tiina Rosenbergin teoksesta *Arvot mekin ansaitsemme*. Kirjoittaja jatkaa päätelmiään, että demokratia ei ole ainoastaan ihanne tai tavoite, vaan se on myös toiminnan edellytys. Vaikka tasa-arvon suhteen onkin edetty monessa suhteessa, niin parannettavaa riittää runsaasti niin Suomessa kuin maailmanlaajuisestikin. (Rosenberg 2014, 110–111.)

Professori Heikki Hiilamo on kirjoituksessaan pohtinut eriarvoisuuden ilmentymiä ja tulkintoja. Ajankoh-taistuneen eriarvoisuuskeskustelun lähtölaukauksena Hiilamo pitää brittitutkijoiden Richard Wilkinsonin ja Kate

Pickett'n julkaisemaa teosta, joka ilmestyi suomeksi nimellä *Tasa-arvo ja hyvinvointi – Miksi pienet tuloerot koituvat kaikkien hyväksi*. Teoksen ilmestyttyä sekä yhteiskunta- että taloustieteilijät suuntasivat kiinnostustaan eriarvoisuuden ja sen vaikutuksiin. Taloustieteellistä tulo- ja varallisuuseroihin paneutuvaa Thomas Pikettyn teosta *Pääoma 2000-luvulla* Hiilamo pitää vuosikymmenien tärkeimpänä tutkimuksena. (Hiilamo 2020; Wilkinson & Pickett 2011; Piketty 2016.) Eriarvoisuuspohdinnat eivät ole jääneet ainoastaan tutkijoiden aherrukseksi, vaan myös poliitikot ovat aktivoituneet aiheen tiimoilta. Eriarvoisuudesta ovat nykyään huolissaan muun muassa sellaiset maapallon laajuiset toimijat kuten Yhdistyneet Kansakunnat, Maailmanpankki ja Kansainvälinen valuuttarahasto. (Hiilamo 2020; Wilkinson & Pickett 2011; Piketty 2016.)

Tekstinsä johtopäätöksensä Hiilamo toteaa, että suomalaisessakin yhteiskunnassa olisi keskityttävä eriarvoisuuden todellisiin syihin. Liian yleistävän eriarvoisuuspuheen sijaan olisi paneuduttava heikommassa asemassa olevien hyvinvointiongelmien todellisiin syihin. Esimerkiksi koulutus- ja työllisyysmahdollisuuksia pitäisi edelleen parantaa ja välittää myös niistä, jotka eivät kaikkesta huolimatta kouluttaudu tai työllisty. Hiilamon päätelmät ovat hyödyllisiä viestejä myös liikkumisen tutkijoille. Eriarvoisuuden todellisiin syihin keskittyminen edellyttää liikunnan eriarvoisuuden kasvojen tunnistamista, jonka jälkeen voidaan ryhtyä tarpeellisiin tasa-arvotoimiin. Juuri liikunnan

eriarvoisuuden ilmiöitä tämän julkaisun tekstit nostavat näkyviksi.

Suomalaisen yhteiskunnan eriarvoisuutta on toki tutkittu. Heikki Taimion toimittamassa teoksessa osoitetaan 1990-luvun lopulla suhteellisen tuloköyhyyden – alle 60 prosenttia mediaanitulosta saavien osuuden – lisääntyneen voimakkaasti, eikä tilanne ole 2000-luvun puolellakaan parantunut köyhien ollessa entistä köyhempiä. Naisten ja miesten välisten tuloerojen lievistä kaventumisesta huolimatta erityisesti yksinhuoltajuus ja yksin asuminen ovat merkinneet köyhyysriskejä. Ikäryhmittä korkein köyhyysriski on nuorilla aikuisilla, joista valtaosa on opiskelijoita. Eläkeläisten keskinäiset eläke-erot ovat kaventuneet, mutta kokonaisuutena eläkkeet ovat jäämässä jälkeen ansio- ja pääomatuloista. Alueiden väliset tuloerot ovat pysyneet ennallaan, mutta eriarvoisuus on kasvanut voimakkaammin pääkaupunkiseudulla ja köyhyysriski on kohonnut selvimmin kaupunkimaisissa kunnissa. (Taimio 2007.)

Pitkällä historiallisella periodilla suomalainen terveydenhuolto on kehittynyt valtavasti. Terveyspalvelujen suhteen kansalaiset eivät kuitenkaan ole koskaan olleet tasa-arvoisessa asemassa. 1900-luvun lopulla työttömiä ja eläkeläisiä paremmassa asemassa olivat henkilöt, joilla oli työsuhde ja palkkatulot sekä maksuton työterveyshuolto. Näin kansalaiset luokittuivat terveyspalvelujen suhteen laadultaan ja saatavuudeltaan erilaisiin terveyspalveluihin ja eritasoiseen terveysturvaan. (Harjula 2015, 351.) Terveyspalveluiden käytössä eriarvoisuus näyttäytyi edel-

leen 2000-luvun alun vuosina Suomessa muihin maihin verrattuna suureksi. Erot olivat kasvamassa, kun varakkaimmat pystyivät käyttämään yksityisiä palveluja. Pienituloiset käyttivät muutoinkin terveyspalveluja muita vähemmän. (Taimio 2007.)

Eriarvoisuuden tunnistaminen on johtanut jatkuviin poliittisiin toimiin. Tammikuussa 2017 pääministeri Sipilä asetti työryhmän, jonka tehtäväksi asetettiin toimenpiteiden löytäminen eriarvoisuuden vähentämiseksi. Työryhmän raportti luovutettiin valtioneuvostolle maaliskuussa 2018. (Eriarvoisuutta käsittelevän työryhmän loppuraportti 2018.) Raportissa eriarvoisuutta vähentävät toimet jaoteltiin neljään kokonaisuuteen eli turvaaviin, palauttaviin, tehostaviin ja pelastaviin toimenpiteisiin. Ensinnäkin suositeltiin kansalaisten oman vastuun, aloitteellisuuden ja riippumattomuuden turvaamista uudistamalla julkisen vallan vastuulla olevia toimia. Työryhmä suositteli eriarvoisuuden vähentämispoliittikan luomista, demokratian instituutioiden kehittämistä, lapsi- ja nuorisolähtöisten palvelujen kehittämistä sekä asumisen eriarvoistumisen vähentämistä.

Palauttaviksi toimiksi suositeltiin etuuksien ja palvelujen rakenteiden johdonmukaisuutta ja asiakkaiden kannalta ymmärrettävyyttä, jolloin ne kannustaisivat kansalaisia palautumaan itsenäiseen elämään. Tulonsiirtoja ja palveluja tulisi myös yhtenäistää kannustavammiksi. Myös työn ja perhe-elämän yhteensovittaminen tulisi toteuttaa eriarvoisuutta vähentäen. Työttömyyttä ehkäistäisiin osaamistasoa nostaen. Eri-

arvoisuutta katsottiin voitavan vähentää myös ylivelkaantumista ehkäisten, kotouttamispoliittisin toimin sekä päihde- ja mielenterveyspalveluja kehittäen.

Tehostavien toimenpiteiden tavoitteena olisi parantaa politiikkatoimien vaikuttavuutta, tietoperusteisuutta ja tulevaisuuden ennakkointia sekä kehittämisen tuotosten juurruttamista. Sosiaalisen työn toimintatapoja tulisi uudistaa vaikuttavammiksi ja eriarvoisuutta torjuvaa ja vähentävää hanketoimintaa toteuttaa kansallisin varoin. Työryhmä esitti myös pitkäjänteistä, eriarvoisuuden, hyvinvoinnin ja sosiaaliturvan tutkimuksen tukemista ja kokeilujen toimintamallin luomista.

Pelastavin toimin tuettaisiin kaikkein heikoimmassa asemassa olevien ryhmien osallistumismahdollisuuksia. Toimia olisivat asunnottomuuden puoltaminen, osallistavien yhteisöjen vahvistaminen, sosiaalisen kuntoutuksen uudelleensuuntaaminen sekä huumeidenkäyttäjille ja vangeille suunnatut kohdenneet palvelut.

Edellä on tarkasteltu eriarvoisuuden ilmenemistä Suomessa joillakin yhteiskunnan osa-alueilla. Lainsäädännölliset ja muut poliittisten päättäjien toimet osoittavat, kuinka monimuotoisesta ilmiöstä eriarvoisuudessa on kyse.

Tutkijatkin ovat hahmottaessaan eriarvoisuuden ulottuvuuksia visaisen tehtävän edessä. Esimerkiksi vuonna 2020 ilmestyneessä eriarvoisuuden tilaa jäljittäneessä julkaisussa eriarvoisuuden teemoja olivat muun muassa tulo- ja varallisuuserot, ammattiaseman, koulutuksen ja tulojen mukaan vaihtelevat terveyserot, kieliryhmän ja sukupuolen

vaikutukset koulutukseen osallistumiseen, huono-osaisuuden periytyminen, lasten ja nuorten rasismien ja syrjinnän kokemukset sekä ihmisen kokoon liittyvä huono kohtelu (Mattila 2020, 23). Seuraavaksi otan tarkasteluun eriarvoisuuden syyt ja ulottuvuudet, joiden valaisu edesauttaa ymmärtämään myös liikunnassa ilmenevää eriarvoisuutta.

Eriarvoisuuden syyt ja ulottuvuudet

Eriarvoisuuden syitä jäljitettäessä nousee usein esiin käsite rakenteellinen eriarvoisuus. Käsitteellä tarkoitetaan niitä yhteiskunnassa ilmeneviä tekijöitä, jotka vaikuttavat ihmisten elämäntilanteisiin. Rakenteellisia tekijöitä ovat esimerkiksi ihmisten varallisuus, tulonjako, asuinolot, koulutusjärjestelmä ja terveydenhuolto. Rakenteellinen eriarvoisuus havainnollistuu hyvin, kun vertaillaan köyhien ja rikkaiden maiden yhteiskunnallisia rakenteita. Lukuisissa maissa esimerkiksi mahdollisuus koulunkäyntiin tai terveydenhuoltoon ei ole suinkaan kaikille mahdollista. Eriarvoisuuden kansainvälisessä tarkastelussa on otettava huomioon alati tapahtuvat muutokset. Saksalaisen sosiologi Ulrich Beckin mukaan globalisaatio synnyttää sekä voittajia että häviäjiä (Beck 2007).

Eriarvoisuuden on tulkittu syntyvän pääomien epätasaisesta jakautumisesta. Ranskalais sosiologi Pierre Bourdieu on nimennyt pääomat taloudelliseksi, sosiaaliseksi ja kulttuuriseksi. Taloudellisen pääoman puute merkitsee yksinkertaisesti sitä, että ihmisellä ei ole omaisuutta eikä rahaa. Sosiaalisen pääoman

puute ilmenee sosiaalisten verkostojen ja yhteisöjen puutteena. Kulttuurisen pääoman puuttuminen näkyy lyhyenä koulutuksena sekä niukkoina tietoina ja taitoina. Taloudellisen pääoman runsaus merkitsee korkeaa luokka-asemaa, mutta myös mahdollisuuksia hankkia muita pääoman muotoja. Taloudellisen pääoman turvin on mahdollista hankkia sekä materiaalisia hyödykkeitä että kulttuuripalveluja. (Bourdieu 1984, 114–125.) On helppo ymmärtää, että pääomien puute vaikuttaa ihmisten liikuntapalvelujen käyttöön.

Ruotsalainen Göran Therborn on otiskoinut teoksensa raflaavasti: *Eriarvoisuus tappaa*. Tutkijan mukaan ihmisten välinen epätasa-arvoisuus syntyy kolmella osa-alueella. Ensinnäkin ihmisen elämänehdot saattavat olla hyvin erilaiset. Elämänehdoksi Therborn nimeää muun muassa ravinnon, terveyden ja toimintakyvyn. Toiseksi ihmiset saattavat tuntea eksistentiaalista eriarvoisuutta, jolloin on kyse esimerkiksi syrjinnästä, hierarkioista ja kunnioituksen tunteuksista. Kolmas eriarvoisuuden lähde on resurssien puute, mikä ilmenee rahan, koulutuksen ja verkostojen puutteena. (Therborn 2014.) Therborn osoittaa teoksessaan resurssien puutteen johtavan sairasteluun ja varhaiseen kuolemaan verrattuna niihin, joiden elämänehdot ovat laadukkaammat.

Liikunnassa ilmenevää eriarvoisuutta on tunnistettu eri yhteyksissä. Seuraavaksi tarkastelen eriarvoisuutta tämän tekstin alussa esittämälläni ulottuvuuksilla, jotka ovat taloudellinen, alueellinen, sukupuolten välinen, sukupolvien välinen, kulttuurinen ja etninen.

Eriarvoisuuden ulottuvuuksista kirjoittaessani hahmottelen myös sitä, millaisiin toimiin tilanteen parantamiseksi on ryhdytty. Ymmärrettävästi yhdessä artikkelissa on mahdollista tarkastella laajaa ilmiökokonaisuutta ainoastaan rajallisesti ja valikoiduin esimerkein.

Taloudellisen tilanteen heikkous vaikuttaa merkittävästi liikuntaharrastuksiin. Syksyllä 2018 Pelastakaa Lapset-järjestö tiedotti, että 14,7 prosenttia lapsista elää köyhyys- ja syrjäytymisriskin uhkaamana. Vuoden 2017 nuorisobarometrin mukaan 13–17-vuotiaista 17 prosenttia vastanneista ilmoitti joutuneensa rahanpuutteen vuoksi karsimaan opiskeluvaihtoehtojaan. Jos rahaa ei riitä opiskeluun, niin oletettavaa on harrastusmahdollisuuksienkin kaventuminen. Perheköyhyys merkitsee myös sitä, että vanhempien mahdollisuudet liikuntaharrastuksiin ovat rajalliset. (www.pelastakaaalapset.fi / luettu 16.1.2020.)

Harrastusmaksujen kallistuminen selittää lasten urheiluseuratoimintaan osallistumisen polarisoitumista. Tutkimuksen mukaan 2000-luvun alun ensimmäisen vuosikymmenen aikana 6–18-vuotiaiden lasten ja nuorten kilpaurheilun harrastaminen kallistui jopa kaksin-kolminkertaiseksi. Myös harrasteliikunnan maksut olivat samanaikaisesti nousseet, joskaan eivät yhtä suuressa määrin. (Puronaho 2014, 72–75.) Vanhempien sosio-ekonomisella asemalla on todettu olevan yhteys lasten vähäisempään liikunnan harrastamiseen (Borodulin et al. 2015).

Tuloilla näyttää olevan vaikutuksia aikuisväestön liikuntaharrastukseen. Mitä korkeammat ovat talouden brut-

totulot, sitä varmemmin harrastetaan useampaa lajia. Vuositasolla alle 50 000 euroa ansaitsevista runsas 40 prosenttia harrastaa neljää tai useampaa lajia. Yli 100 000 euron vuosituloisista yli 60 prosenttia on näin aktiivisia liikkujia. Ammattiryhmistä aktiivisimpia liikunnan tai urheilun harrastajia ovat yrittäjät (90,8 %) sekä koululaiset ja opiskelijat (86,2 %). Vähiten aktiivisia liikunnan harrastajia ammattiryhmistä ovat työntekijät (81,3 %), eläkeläiset (81,3 %) ja johtavassa asemassa olevat toimihenkilöt (81,2 %). (Mononen et al. 2019, 10–16.) Korkeita harrastusprosentteja selittää kysymyksenasettelu, jossa tiedusteltiin liikunnan harrastamista viimeksi kuluneen vuoden aikana.

Sosio-ekonominen tilanne selittää myös aikuisten liikuntaharrastuksiin osallistumista sekä liikkumisen määrää. Tutkijat ovat kiinnittäneet huomiota etenkin siihen, että aikuisten liikuntaharrastus on polarisoitunut. Ihmiset näyttävät jakautuvan liikkumisaktiivisuutensa suhteen neljään ryhmään. Himoliikkujille liikunta on keskeinen elämänsisältö. Aktiiviliikkujille liikunta on säännöllinen osa elämänmenoa. Satunnaisliikkujat innostuvat aika ajoin liikkumisesta. Niukkasliikkujien voidaan katsoa liikkuvan oman hyvinvointinsa ja terveytensä kannalta liian vähän. On kuitenkin syytä ymmärtää, että liikkumisen määrä ei ole kiinni pelkästään omista mieltymyksistä ja valinnoista. Yhteiskunnan rakenteelliset tekijät ja ihmisen toimintakyky saattavat asettaa rajansa liikunta-aktiivisuudelle. Monet niukkasliikkujat haluaisivat lisätä liikkumisensa määrää, mutta ei-

vät siinä useista syistä johtuen onnistu. (Ikonen 2019).

Sosio-ekonomisten tekijöiden vaikutuksen tunnistaminen liikuntaharrastukseen vaikuttajana on johtanut tulkitoihin, joissa korostetaan liikkumisen edellytysten turvaamista. Tutkijat ovatkin esittäneet, että yhteiskunnan tulisi tukea liikunnallisen elämäntavan edellytysten luomista. Tällöin taloudellisten, sosiaalisten ja elinympäristön mahdollisuuksien lisääminen voisi ohjata ihmisiä tekemään valinnan liikunnallisesta elämäntavasta. Liikunnallisen elämäntavan mahdollistaminen perustuisi siten koko yhteiskunnan tasoisiiin toimiin, jolloin myös toimijoiden yhteistyöllä olisi keskeinen tehtävänsä. (Mäki-Opas et al. 2015.)

Työttömyys etenkin pitkään kestäessä aiheuttaa monenlaisia sosio-ekonomisia ongelmia. Tutkijat tekivät huolestuttavan havainnon toteuttaessaan seurantutkimusta Pohjois-Karjalan aikuisväestön liikunta-aktiivisuudesta. Kun vuonna 2005 11 prosenttia vastanneista työttömistä ilmoitti, että harrastaa liikuntaa harvemmin kuin kerran viikossa tai ei harrasta ollenkaan, niin kymmenen vuotta myöhemmin näin vastasi 24 prosenttia kyselyyn osallistuneista. Tutkijat kysyivätkin, merkitseekö tämä työttömien syrjäytymistä myös liikuntaharrastuksesta ja huono-osaisuuden kasautumista. (Ikonen et al. 2016, 52.)

Ihmisten taloudellisen aseman parantaminen on haastava yhteiskuntapoliittinen kysymys. Koska ihmisten taloudellinen asema vaikuttaa liikkumisen määrään, olisikin laajasti ajatel-

len köyhyiden poistaminen parasta liikuntapolitiikkaa. Liikunta-alan toimijat eivät tähän kykene, mutta he ovat ryhtyneet toimenpiteisiin edullisten tai kokonaan ilmaisten liikuntapalvelujen organisoimiseksi. Nettisivustojen selailu valaisee asiaa. Helsingin kaupunki järjestää muun muassa 18–29-vuotiaille nuorille aikuisille ohjattua ilmaista liikuntaa kymmenissä eri lajeissa. Jyväskylän kaupungissa järjestetään ilmaista liikuntaa 13–19-vuotiaille nimikkeellä Liikunta-Laturi, jonka suosion myötä aloitettiin 9–12-vuotiaille ja perheille tarkoitettu Liikunta-Veturi. Maksuttomia liikuntaryhmiä on järjestetty useissa kaupungeissa. Julkisen sektorin lisäksi ilmaisten tai matalan kynnyksen aktiviteettien järjestäjinä myös urheilu- ja liikuntaseuroilla on suuri merkitys.

Liikunnan alueellinen eriarvoisuus näyttäytyy vahvimmissaan globaalisti tarkasteltuna. Vaikka esimerkiksi maailmanlaajuisen köyhyiden poistamisessa on otettu edistysaskeleita, ei globalisaatio ole merkinnyt pelkästään myönteisiä asioita. Professori Dani Rodrik on tulkinnut, että globaalissa maailmassa ylikansallinen talous ja demokratia ovat ristiriidassa. Tämä merkitsee ennakkoimattomuutta koko poliittiselle järjestelmälle, mikä puolestaan edellyttää aivan uudenlaisten ratkaisujen hakemista. (Rodrik 2016.) Globaalia eriarvoisuutta liikunnankin suhteen on lisäämässä myös ilmastonmuutos, jonka seuraukset ovat luontoympäristön lisäksi myös sosiaalisia ja kulttuurisia (Urry 2013).

Suomessa liikunnan alueellisen tase-arvon kysymykset ovat kiinnostaneet

tutkijoita jo pitkään. 1990-luvun lopulla näytti siltä, että Pohjois- ja Itä-Suomessa oli muita alueita selvästi vähemmän liikunnan harrastusmahdollisuuksia. Myös maaseudun harrastusmahdollisuudet liikuntapaikkojen suhteen olivat vaatimattomat kaupunkeihin verrattuna. Tutkijan suositus olikin, että päätöksentekijöiden tulisi rahoituspäätöksiä tehdessään suunnata entistä enemmän huomiota liikuntapaikkojen sijaintiin. (Suomi 2000, 198–199.) Koko maata tarkastellen Suomi oli vuosituhannen vaihteessa jakautumassa liikuntapalvelujen suhteen kolmeen osaan. Ruuhka-Suomessa oli saatavilla sekä yksityisiä yritysten että kansalaistoimijoiden organisoimia liikuntapalveluja. Ruuhka-Suomessa eli suurimmissa kaupungeissa myös liikuntahallinnon asema osana vapaa-aikahallintoa oli vahva. Ruuhka-Suomen ongelmaksi näyttäytyi etenkin harrastusmahdollisuuksien puute tilaresurssien rajallisuuden vuoksi. Väli-Suomessa eli maakuntakeskuksissa ja elinvoimaisissa kunnissa liikuntapalveluista huolehtivat sekä urheiluja liikuntaseurat että julkinen sektori. Väli-Suomen kunnissa yritysmäisiä liikuntapalveluja oli tarjolla vaihtelevasti. Ongelmallisin tilanne oli syrjä-Suomessa, jossa ei ollut yritysmäistä liikunnan palvelutuotantoa, julkinen liikuntahallinto oli ohut, ja vapaaehtoinen kansalaistoiminta tarjosi rajallisesti liikkumismahdollisuuksia. (Ilmanen & Itkonen 2000, 27–32; 155–157.)

Liikuntapaikkapalvelujen alueellinen tasa-arvo ei kohentunut 2000-luvun ensimmäisen vuosikymmenen aikana. Kuilu Etelä-, Länsi-, Lounais- ja

Keski-Suomen sekä toisaalta Pohjois- ja Itä-Suomen välillä syveni entisestään. Alueellisuus näyttäytyi tasa-arvotekijänä peräti eniten eriarvoisuutta luovana tekijänä liikuntapaikkojen käytölle. Tutkijoiden tulkinnan mukaan liikuntapaikkarakentamisen valtionapujärjestelmät eivät olleet onnistuneet lisäämään liikunnallista tasa-arvoa. Osaltaan tämä johtui siitä, että heikoimmasa asemassa olleet alueet eivät kyenneet tuottamaan tasa-arvoa lisäävää liikuntapaikkainfrastruktuuria. Heikossa taloudellisessa asemassa olevat kunnat eivät myöskään kyenneet laatimaan avustushakemuksia, koska niillä ei ollut edellytyksiä vastata omarahoitusosuuksista. (Suomi et al. 2012, 125–126.)

Alueelliset erot näkyvät sekä kulttuuri- että liikuntaharrastuksissa. Kaupunkilaiset olivat 2010-luvun alussa selvästi maaseudulla asuvia aktiivisempia liikuntapalveluiden käyttäjiä. Kaupunkimaisessa ympäristössä harrastettiin maaseudun asukkaita enemmän juoksulenkkeilyä, kuntosaliharjoittelua, voimistelua ja yksilölajina pelattavia pallopelejä sekä pyöräilyä. Urheilukilpailujen seuraamisessa ei sen sijaan ollut merkittäviä eroja kaupunkilaisten ja maaseudun asukkaiden välillä. Maalaiset katsoivat enemmän pesäpalloa ja kaupunkilaiset jalkapalloa. Kiinnostava alueisiin liittyvä havainto oli, että kansalaiset kokivat kuntaliitosten heikentäneen sekä kulttuurin että liikunnan lähipalveluita. Kuntaliitosten seurauksena onkin saattanut syntyä marginaalisoituneita alueita, joilla kulttuuri- ja liikuntapalvelujen heikentymisen riski on suuri. (Sokka et al. 2014, 26–27; 71.)

Väestön liikuntaharrastuksissa on olemassa eroavaisuuksia. Monipuolisesti liikuntaa harrastavan aikuisväestön osuudet ovat korkeimmat eteläisessä Suomessa sekä Pohjois- ja Itä-Suomessa asuvilla. Ainoastaan yhtä liikuntalajia harrastavat eniten pohjois- ja itäsuomalaiset sekä eteläsuomalaiset. Harrastuseroja selittänevät poikkeavat tekijät. Urheiluseurassa harrastamisen osuus on suurin Länsi-Suomessa (16,4 %) ja pienin Pohjois- ja Itä-Suomessa (10,9 %). (Mononen et al. 2019, 12–15.) Myös liikunta- ja urheiluseuratyöhön osallistumisessa on havaittavissa alueellisia eroja. Aktiivisimmin seurarientoihin osallistutaan Etelä-Suomessa (15,0 %) ja Länsi-Suomessa (14,8 %) ja vähiten Uudellamaalla (7,8 %) ja pääkaupunkiseudulla (9,1 %). Näyttääkin siltä, että sekä väestötappio- että muutovoittoalueilla kansalaistoimintoihin osallistuminen on vähäisempää kuin muilla alueilla. (Aarresola et al. 2019, 30–32.)

Sukupuolten välisestä tasa-arvosta on säädetty tasa-arvolaisia, joka estää laajasti sukupuoleen perustavan syrjinnän ja edistää naisten ja miesten välistä tasa-arvoa sekä parantaa naisten asemaa erityisesti työelämässä. Tasa-arvon edistämissäännökset koskevat viranomaisten, koulutuksen järjestäjien ja muiden koulutusta ja opetusta järjestävien yhteisöjen sekä työnantajien velvollisuutta edistää tasa-arvoa. Näin ollen sukupuolten välinen tasa-arvo koskee myös liikunnan organisoijia. Myös liikuntalain uudistamisen yhteydessä vuonna 2015 lain kirjauksissa vahvistettiin tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden

edistämiskehotusta kaikessa liikuntatoiminnassa. (Isosomppi 2019, 85.)

Sukupuolten tasa-arvon lisäämiselle liikunnassa on painavat syynsä. Etenkin urheilu on perinteisesti ollut kertomuksia miesten ja poikien saavutuksista (Berg & Kokkonen 2016, 10). Vastaisurheilun laajeneminen 1970-luvulla käynnisti pohdinnat siitä, mitkä urheilut ovat naisille sopivia. Vielä 1980-luvulla naisurheilun medianäkyvyys oli vähäistä ja naiset joutuivat urheilukentillä vähättelyn ja työttömyyden kohteiksi. (Kokkonen 2015, 227–229.) Liikuntakulttuurin kokonaisuudessa 1980-luku merkitsi naisten liikuntaharrastuksen kasvua ja lajivalikoiman laajenemista. Myös tyttöjen liikuntaharrastus monipuolistui, kun perinteisen lajien rinnalle tuli cheerleadingin, muodostelmaluistelun ja ringeten kaltaisia lajeja. (Kokkonen 2013, 92.) Naisurheilun arvostusta lisäsivät osaltaan myös urheilevat naiset, jotka olivat aktiivisia toimijoita urheilun tasa-arvoisuuden edistämiseksi (Kaivosari 2017, 198–199).

Vuosikymmenten kuluessa sukupuolten välinen eriarvoisuus liikuntakulttuurissa on pääsääntöisesti kaventunut, mikä ei suinkaan tarkoita tasa-arvoisuuden toteutumista. Monet urheilun ja liikunnan käytännöt ovat sukupuolittuneita. Esimerkiksi valmentajahierarkioiden toimivat siten, että miehet valmentavat korkeimmilla sarjatasoilla, naiset seuratasolla ja nuoremmilla ikäryhmissä. Nuorisourheilussa tyttöys ja feminiinisyys saatetaan edelleen yhdistää heikkouteen tai sellaiseen maskuliinisuuteen, jonka ei nähdä edesauttavan urheilussa. (Berg 2016, 88–89.)

Sukupuolittuneet käytännöt ovat val- lalla myös nuorisokulttuurisen liikun- nan muodoissa. Esimerkiksi skeitta- us, bleidous, parkkour ja lumilautailu ovat olleet merkittävällä tavalla poikien ja nuorten miesten harrastamia lajeja. Tyttöjen ja naisten asema kyseisten la- jien harrastajina on marginalisoitu mo- nin tavoin. Esimerkiksi skeittaavat nai- set saavat edelleen ”skeittityttöystävän” leiman. Tutkija Anni Rannikko korostaa- kin, että nuorisokulttuuristen vaihtoehtolajien eriarvoistavat mekanismit tun- nistettaisiin ja niiden olemassaolo tun- nustettaisiin. (Rannikko 2015, 270–274.)

Naisten ja miesten kuntoliikunta näyttää tasa-arvoistuneen. Pohjois-Kar- jalan maakunnan aikuisväestön liikun- taharrastusta tutkittaessa selvisi, että vähintään neljä kertaa viikossa kun- toliikuntaa harrasti 39 prosenttia nai- sista ja 35 prosenttia miehistä. Kysy- mykseen harvemmin kuin kerran vii- kossa tai ei ollenkaan kuntoliikuntaa vastauksen antoi 13 prosenttia naisis- ta ja 20 prosenttia miehistä. Liikunta- muotojen suhteen oli havaittavissa sel- keitä eroja. Naiset harrastivat huomatta- vasti miehiä enemmän kävelylenkkeilyä ja kuntosaliharjoittelua. (Itkonen et al. 2016, 29–32.) Liikuntapaikkojen käytön suhteen naiset ovat saavuttaneet miehiä ja tältä osin tasa-arvo näyttää lisäänty- neen (Suomi 2012, 126).

Tuoreessa väestötasoisessa liikun- taharrastuneisuutta selvittävässä tut- kimuksessa havaittiin, että naiset har- rastavat liikuntaa miehiä monipuoli- semmin. Naisista yli puolet (50,9 %) harrastaa neljää tai useampaa lajia miesten osuuden ollessa 46,8 prosent-

tia. Ainoastaan yhtä lajia harrastaa mie- histä 26,0 prosenttia ja naisista 20,1 pro- senttia. Erityisen suuria eroja on har- rastamisympäristöjen suhteen. Naisista 21,6 prosenttia harrastaa kuntosalilla, kun miesten osuus jää ainoastaan 8,3 prosenttiin. Liikunta- tai urheiluseurois- sa ilmoittaa harrastavansa miehistä 16,3 prosenttia ja naisista 10,3 prosentteja vastanneista. Naiset harrastavat liikun- taa miehiä useammin yksin (68,9 % – 63,1 %). (Mononen et al. 2019, 12–15.)

Käsitteiden ja käytäntöjen tulkin- nallisuus monimutkaistaa sukupuolten välisen liikunnan epätasa-arvoisuus- pohdintoja. Lisäksi sukupuolen mo- ninaisuus ja käsitteiden muuttuminen hankaloittaa ilmiön haltuunottoa enti- sestään:

”Menossa oleva käsitteiden voimakas liikuma asettaa haasteita liikuntapoliitiikan tavoitteiden arvioinnille, sillä sukupuolten tasa-arvo näyttäytyy tulkinnanvaraisena, monimerkityksellisenä ja tavoitteiltaan sekä toimiltaan varsin kirjavasti huomioo- nettuna kysymyksenä ja käsitteenä. Osan mukaan tasa-arvo on ’passé’, mennyttä, toiset harkitsevat suku- puolikiintiöiden käyttöönottoa ja kol- mannet ovat jo laatimassa suunnitel- mansa mukaista transsukupuolisten urheilijoiden kohtaamisohjeistusta. Sukupuolten tasa-arvo on näin sekä tuettu että vastustettu politiikka sukupuolittuneen eriarvoisuuden käsittelyyn liikunnan kentillä. Ymmär- rysten moninaisuus kuitenkin lisää päämäärättömyyden, sekaantumisen sekä tehottomuuden riskiä ja han-

kaloittaa tasa-arvon kokonaisuuden ja tilan hahmottamista kuin myös yhteisten toimintalinjojen löytämistä.” (Isosomppi et al. 2019, 91; ks. myös Isosomppi 2017.)

Sukupolvien välisten suhteiden aktualisoitumiselle on useita syitä. Suurten ikäluokkien siirtyminen eläkeikään ja syntyvyyden lasku ovat käynnistäneet vilkkaan keskustelun kestävyysvajeesta. Tällöin on kysytty, kuka maksaa tulevaisuudessa eläkkeet. Asian ratkaisemiseksi eläkeikää nostettiin vuoden 2017 alussa voimaan tulleella uudistuksella (www.KEVA.fi / luettu 17.1.2020). On myös arvioitu, että nuoremmat sukupolvet eivät saavuta samanlaista elintasoja kuin aiemmat sukupolvet. Syntyvyyden lasku merkitsee myös mittavia alueellisia muutoksia, jotka vaikuttavat sekä kuntien palvelutuotantoon että kansalaistoimintojen elinvoimaisuuteen. Näin muutoksilla on vaikutusta myös liikunnan ja urheilun todellisuuteen.

Sukupolvitutkimuksen varhaisvaiheet ulottuvat 1920-luvulle ja Karl Mannheimin pohdintoihin erilaisista sukupolvista (Mannheim 1974). Suomessa sukupolvitutkimus virisi 1980-luvulla, jolloin J. P. Roos hahmotteli elämäkertahaastatteluja aineistonaan käyttäen neljä sukupolvea: Sotien ja pulan sukupolvi (syntyneet 1900–1918); Jälleenrakennuksen ja nousun sukupolvi (1920- ja 1930-luvuilla syntyneet); murroksen sukupolvi (syntyneet sodan aikana tai pian sen jälkeen); lähiöiden sukupolvi (maaltamuuton aikaan syntyneet). (Roos 1980, 18–21; 1987.) Sukupolvitutkimuksen keskeisenä ajatuksena

on, että erilaisissa yhteiskunnallisissa tilanteissa elävät ihmiset muodostavat toisistaan poikkeavia sukupolvia. Perustana sukupolvien muodostumiselle on samanikäisten ikäpolvi, jolle yhteiskunnallinen tilanne luo tietyn avainkokemuksen. Mitä suurempia murroksia yhteiskunnassa toteutuu, sitä voimakkaampia ovat avainkokemukset. (Virtanen 2001, 30–31.)

2000-luvun edettyä jo kotvan matkaa Roos on yhdessä Tommi Hoikkalan kanssa tunnistanut kolme uutta sukupolvea. Lähiösukupolven jälkeen syntyi hyvinvoinnin ja laman sukupolvi (1970–1985 syntyneet). Yksilöllisen valinnan digisukupolvi syntyi vuosina 1985–1999. Epävakauden sukupolvi on syntynyt 2000-luvun vuosina. Yhteiskunnan eriytyessä ja ihmisten elämäntodellisuuden pirstoutuessa myös sukupolvien nimeäminen on muuttunut aiempaa hankalammaksi. Sukupolvien sisään muodostuukin erilaisia sukupolviyksiköitä, joiden elämäntilanteet ja -kokemukset poikkeavat toisistaan. (Sarpila 2012, 14–15.)

Yhteiskunnan ja liikuntakulttuurin muutokset ovat olleet siinä määrin nopeita, että myös kokemukset liikunnasta ovat sangen poikkeavia. Kuntoliikunnan laajamittainen nousu toteutui 1960-luvulta alkaen. Tuolloin nuoruusvuosiaan eläneet sosiaalistuivat aivan uudelleen todellisuuteen, jossa työn ja vapaa-ajan suhde muuttui ratkaisevasti. Muutos ilmeni muun muassa ihmisten kulttuuriharrastuksissa ja ravintolakäyttäytymisessä. (Karisto 2005, 33–34.) Työn fyysisen kuormituksen vähentyessä ja vapaa-ajan lisääntyessä

ihmiset ryhtyivät harrastamaan myös kuntoilua, mikä näkyy ikäihmisten nykyisessä liikuntaharrastuksessa. Tutkimukset kuntoliikunnan harrastamisesta osoittavat, että keskimäärin eläkeikäiset kuntoilevat yhtä paljon kuin muukin väestö eli tässä suhteessa toteutuisi liikunnallinen tasa-arvo. Väestötason tutkimuksessa ammattiryhmittäin tarkasteltuna liikuntaa ilmaistiin harrastettavan seuraavasti: johtavat / ylemmät toimihenkilöt 81,2 %, alemmat toimihenkilöt 84,4 %, työntekijät 81,3 %, yrittäjät 90,8 %, koululaiset / opiskelijat 86,2 % ja eläkeläiset 81,3 %. (Mononen et al. 2019, 10–11.)

Pohjois-Karjalan tutkimusaineiston mukaan eläkeikäisistä vähintään neljä kertaa viikossa kuntoliikuntaa harrasti 36 prosenttia vastanneista. Ansiotyössä olevien prosenttiosuus oli 35 %, opiskelijoiden 45 % ja työttömien 41 %. Liikunnan epätasa-arvoisuus havainnollistuu, kun suunnataan katseet harvemmin tai ei lainkaan liikuntaa harrastavien osuuteen: eläkeläiset 19 %, ansiotyössä olevat 17 %, opiskelijat 8 % ja työttömät 24 %. (Itkonen et al. 2016, 30.)

Liikunnan suhteen olisi liian yksinkertaista tulkita, että sukupolvien välillä vallitsisi mittava epätasa-arvo. Pikemminkin näyttää siltä, että sukupolvista löytyvät liikuntaa niukasti tai ei lainkaan harrastavat sukupolviyksiköt. Liikunnan tasa-arvon näkökulmasta ja muutoinkin niin yksilöiden kuin yhteiskunnan kannalta kyseiset niukkasliikkujat olisi hyödyllistä saada liikkumaan. Sukupolvitarkastelussa löytyvät niukalle liikkumisella omat selittäjänsä, joita ovat esimerkiksi nuorten aikuisten pre-

kaarit työsuhteet, työelämän kuormittavuus, elämän ruuhkavuodet ja eläkeläisköyhyys sekä kaikkinaiset terveysongelmat. Tukalalla elämäntilanteella – kuten taloudellisella ahdingolla – on omat vaikutuksensa niin liikuntaan kuin yleiseen hyvinvointiin kaikissa ikäryhmissä. Suurituloisiin ikääntyneisiin verrattuna pienituloisista lähes nelinkertainen osuus oli jättänyt käymättä lääkärissä rahanpuutteen vuoksi. (Saikkonen et al. 2019, 335.)

Kulttuurisen pääoman muodostumisessa koulutus on aivan keskeisessä asemassa. Niinpä joissakin yhteyksissä on käytetty myös koulutuksellisen / kasvatuksellisen pääoman käsitettä. (Bourdieu 1984, 53–54.) Kulttuurista pääomaa voi karttua toki muuallakin kuin koulutuksessa, sillä ihminen voi hankkia elämässä tarvittavia tietoja ja taitoja sekä lisätä ymmärrystään koulutusintituutioiden ulkopuoleltakin.

Kulttuurisen pääoman periytymisessä on merkittäviä eroja. Perusasteen opiskelijoilla on havaittu äidin koulutuksen mukaisia selkeitä hyvinvointieroja. Nämä erot ilmenivät kaikilla hyvinvoinnin osa-alueilla. Etenkin vain perusasteen koulutuksen suorittaneiden äitien lapset eroavat hyvinvoinnin kannalta epäedullisesti suhteessa pidemmälle koulutettujen äitien lapsiin. Perheen matalan koulutustason mukaiset hyvinvointierot ilmenevät usealla hyvinvoinnin osa-alueella ja ovat lisäksi luonteeltaan pysyviä. (Kestilä et al. 2019, 131–132.) Selvä hyvinvointiero on havaittu olevan niiden nuorten välillä, jotka jatkavat opintojaan toiselle asteelle, ja niiden välillä, joiden opinnot päätty-

vät oppivelvollisuuteen. (Saikkonen et al. 2019, 333–334).

Syrjäytyminen ja syrjäytymisuhan alla oleminen vaikuttaa kulttuurisen pääoman kertymiseen ja on siten hyvinvointiriski. Vuonna 2017 15–24-vuotiaista 57 000 nuorta (31 000 miestä ja 26 000 naista) eivät olleet työssä, koulutuksessa tai suorittamassa asevelvollisuutta. Ryhmän suuruus on noin yhdeksän prosenttia kyseisestä ikäluokasta. (Karvonen et al. 2019, 53.)

Kulttuurisella pääomalla näyttää olevan yhteys liikunnan harrastamiseen. Tutkimusten mukaan kulttuurista pääomaa voidaan lisätä myös oikein suunnatulla liikuntavalistuksella. Tutkimusnäyttöä on olemassa esimerkiksi siitä, että vanhempien liikuntaneuvonnalla voidaan vaikuttaa koko perheen liikunta-aktiivisuuteen. Myös urheilu- ja liikuntaseurojen sekä kuntien järjestämät matalan kynnyksen toiminnot lisäävät osallistujien ymmärrystä liikunnasta ja sen merkityksestä ja ovat näin lisäämässä kaikenikäisten kulttuurista pääomaa sekä tasoittamassa epätasa-arvoisuutta. Yksi kulttuurisen pääoman osa-alue on terveys- ja liikuntatiedon lukutaito, jota eri liikuntasektorit saattavat hyödyntää saadessaan mukaan eri ikäisiä liikkujia. (ks. Itkonen et al. 2018, 20–21; 28–29; 35–38.)

Kulttuurisen pääoman kartuttaminen on myös elämäntyyllinen valinta, jolla saattaa olla eriarvoisuutta lisäävää vaikutusta. Tutkittaessa ammattikoulutuksessa olevia nuoria havaittiin, että vähäinen liikunta näyttäytyi heidän näkökulmastaan mielekkääksi valinnaksi. Kulttuurisen pääoman puute saattaakin

vaikuttaa siihen, etteivät nuoret tunnista liikunnan- ja terveydenedistäjien valitusta. (Kauravaara 2013, 221–232.)

Kulttuurisen pääoman merkitys on suuri ja sen kaikinpuolinen lisääminen liikunnan eriarvoisuuden poistamiseksi on suositeltavaa. Kulttuurisen pääoman merkitystä tutkijat ovat korostaneet seuraavasti:

”Kulttuurinen pääoma ilmentää, mikä on missäkin kulttuurissa hyväksyttävää, normin mukaista ja suotavaa; mikä taas paheksuttavaa, noloa ja ulos sulkevaa. Se sisältää taipumuksia, valmiuksia, makuja, kiinnostusta, suhtautumistapoja sekä osaamista, joita yksilö on kerännyt elämänsä aikana. Kulttuurin, mukaan lukien myös liikunnan kuluttaminen vaatii oikeanlaista makua, taitoa ja tietoisuutta, joita kaikilla ihmisillä ei ole. Toisille on luontevaa liikkua, toisille on luonnollista tehdä jotakin muuta. Liian vähäiselle huomiolle onkin jäänyt se, että myös kulttuurisella pääomalla on vaikutusta siihen, liikutaanko vai ei. Usein kulttuurisia merkityksiä ja sosiaalisesti muotoutuvia makutottumuksia ei osata ottaa huomioon edistämistoimissa. Tällöin saattaa jäädä huomaamatta, mikä ihmisen lähiyhteisössä näyttäytyy mielekkäänä ja suotavana.” (Itkonen & Kauravaara 2015, 185.)

Eriarvoisuus voi perustua myös ihmisten etniseen asemaan ja siihen liittyvään syrjintään. Etninen ryhmä voidaan määritellä seuraavasti:

”Etnisten ryhmien kriteereinä pidetään mm. alkuperää, kulttuuria, tapoja, uskontoa, rotua, kieltä tai fyysisiä erityispiirteitä. Etninen ryhmä tuo usein mieleen vieraan ja enemmistöstä poikkeavan vähemmistöryhmän, mutta myös enemmistö muodostaa etnisen ryhmän. Etnisyys on eri asia ryhmän sisältä ja ulkopuolelta tarkasteltuna. Etnisyyden tutkijat luonnehtivat etnisyyttä etnisen ryhmän ja etnisen identiteetin avulla. Etnistä ryhmää luonnehtivat yhteinen alkuperä ja kulttuuri, etninen ryhmäidentiteetti ja ryhmäinteraktio sekä muista etnisistä ryhmistä poikkeava elämäntapa.” (www.stat.fi / luettu 17.1.2020.)

Yhdenvertaisuuslain kolmannen luvun kahdeksas pykälä kieltää etnisen syrjinnän samoin kuin syrjinnän monen muun seikan perusteella. Syrjinnän kieltäminen on kirjattu yhdenvertaisuuslakiin seuraavasti:

”Ketään ei saa syrjiä iän, alkuperän, kansalaisuuden, kielen, uskonnon, vakaumuksen, mielipiteen, poliittisen toiminnan, ammattiyhdistystoiminnan, perhesuhteiden, terveydentilan, vammaisuuden, seksuaalisen suuntautumisen tai muun henkilöön liittyvän syyn perusteella. Syrjintä on kielletty riippumatta siitä, perustuuko se henkilöä itseään vai jotakuta toista koskevaan tosiseikkaan tai oletukseen.” (Yhdenvertaisuuslaki 1325/2014.)

Suomalainen liikunta oli varsin pitkään vähäisessä määrin monikulttuurinen. 1990-luvulla ihmisten lisääntyneen liik-

kuvuuden myötä etenkin urheilussa törmättiin syrjiviin käytäntöihin. Muista maista tulleet ja etenkin tummaihoiset urheilijat saivat kokea rasistisia kommentteja ja jopa väkivaltaa (Riihentupa 2020, 12–16). Tilanteen korjaamiseksi ryhdyttiin toimiin opetusministeriössä, liikuntajärjestöissä sekä tutkimusinstituutioissa (Itkonen 1997a; 1997b; Westergård 1997). Vuonna 1999 perustettiin Suomen Monikulttuurinen Liikuntaliitto FIMU ry (Finnish Multicultural Sports Federation). Järjestö seuraa liikuntakulttuurin monikulttuurisuustilannetta, organisoi koulutusta ja neuvontaa, järjestää liikuntatapahtumia sekä toteuttaa kampanjoita. (www.fimu.org / luettu 17.1.2020.)

Urheilun ja liikunnan etninen tasa-arvo ei ole toteutunut, minkä osoittavat lukuisat aihepiiristä tehdyt tutkimukset (ks. Kyllönen 2017, 24–26.) Esimerkiksi maahanmuuttajataustaisiin harrastajiin liitetään edelleen piirteitä, jotka tuottavat ryhmäkatteita hävittäen harrastajien yksilölliset erot (Berg 2016, 88). Opetus- ja kulttuuriministeriön toimin maahanmuuttajien asemaa liikunnassa on pyritty parantamaan avustuksin. Vuonna 2010 opetusministeriö julkaisi kehittämissuunnitelman maahanmuuttajien kotouttamiseksi liikunnan avulla (Opetusministeriö 2010:16). Suomalaisessa liikunnassa esiintyy muutakin syrjintää kuin etnisyyteen liittyvää. Syrjintä saattaa perustua esimerkiksi vammaisuuteen, sukupuoliseen suuntautumiseen tai ulkonäköön. Viime aikoina ovat lisääntyvässä määrin nousseet tutkimuskeskusteluihin kysymykset painosyrjinnästä ja

ruumiin koon sosiaalisista vaikutuksista (ks. Harjunen 2020, 234–236). Teemat ovat keskusteluttaneet myös liikunta- ja urheilupiirejä.

Eriarvoisuuden kasvot

Liikunnan eriarvoisuuden kasvot ovat kirjavat. Eriarvoisuus ilmenee liikunnassa monin eri tavoin. Näin ollen eriarvoisuuden tunnistaminen voi olla hankalaa. Eriarvoisuuden tunnistamiseksi kaikkien liikuntakulttuurin toimijoiden tulisi olla valppaina. Eriarvoisuuden monimuotoisuus hankaloittaa epäkohtien poistamista, sillä useimmiten ongelmiin ei ole olemassa valmiita patenttiratkaisuja. Ongelmien poistaminen edellyttää vuoropuhelua ja yhteistyötä. Erilaiset hankkeet ja projektit ovat osoittautuneet hyödyllisiksi liikunnan eriarvoisuuden tunnistamisessa, yhteistyön virittämisessä ja epäkohtiin kajoamisessa.

Liikunnan eriarvoisuus liittyy usein yhteiskunnan yleisempään eriarvoisuuteen. Näin ollen pelkillä liikunta- ja urheiluväen toimilla ei eriarvoisuutta kyettä poistamaan. Rakenteellisten liikunnan esteiden poistamiseksi tarvitaan perusteellisempia yhteiskuntapoliittisia toimia. Köyhyyden ja huono-osaisuuden poistaminen lisäävät ihmisten hyvinvointia ja vaikuttavat samalla suotuisasti ihmisten liikkumisaktiiviteetteihin.

Liikuntaan on muotoutunut vallitsevia käytäntöjä ja alakulttuureita. Usein asioita tehdään siten kuin on aiemminkin tehty. Aktiivitoimijat eivät aina tunnista omien tekemistensä luonnetta ja vaikutuksia. Epätasa-arvon poistamiseksi tarvitaan tutkimusta. Epätasa-ar-

von ilmiöiden liittyessä yhteiskunnallisiin muutoksiin ja ihmisten vaihtuviin aseisiin tutkijoiden tehtävänä on käsitteellistää, tunnistaa ja analysoida ilmiötä sekä hakea niihin tasa-arvoa lisääviä ratkaisuja.

Tässä artikkelikokoelmassa luodaan kymmenen tutkimuskatsetta liikunnan epätasa-arvon kysymyksiin. Jokainen artikkeli nostaa esille jonkin rajatun ilmiön liikunnan epätasa-arvosta. Juuri tekstien suunnatut katset syventävät ymmärrystämme liikunnan epätasa-arvon ilmenemisestä. Samalla havainnollistuu sekin, miten kimurantista ilmiöstä liikunnan epätasa-arvossa on kyse.

Lähteet:

Aarresola, Outi, Itkonen, Hannu, Salmikangas, Anna-Katriina & Mäkinen, Jarmo (2019). Liikunnan ja urheilun vapaaehtoistyö, osallistuminen ja jäsenyys. Teoksessa Mäkinen, Jarmo (toim.) Aikuisväestön liikunnan harrastaminen, vapaaehtoistyö ja osallistuminen 2018. KIHUn julkaisusarja, nro 67. Jyväskylä. s. 28–59.

Beck, Ulrich (2007). Was ist Globalisierung. Irrtümer des Globalismus – Antworten auf Globalisierung. Suhrkamp Verlag. Frankfurt am Mein.

Berg, Päivi (2016). Sukupuoli, yhteiskuntaluokka ja etnisyyden lasten ja nuorten urheiluseuraharrastuksissa. Teoksessa Berg, Päivi & Kokkonen, Marja (toim.) (2016). Urheilun takapuoli. Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus liikunnassa ja urheilussa. Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 186. Tiede. Helsinki. s. 64–90.

Berg, Päivi & Kokkonen, Marja (2016). Alkusanat. Teoksessa Berg, Päivi & Kokkonen, Marja (toim.) (2016). Urheilun takapuoli. Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus liikunnassa ja urheilussa. Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 186. Tiede. Helsinki. s. 7–19.

Berg, Päivi & Kokkonen, Marja (toim.) (2016). Urheilun takapuoli. Tasa-arvo ja yhdenvertaisuus liikunnassa ja urheilussa. Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 186. Tiede. Helsinki.

Borodulin, Katja, Harald, Kennet, Jousilahti, Pekka, Laatikainen, Tiina, Männistö Satu & Vartiainen, Erkki (2015). Time trends in physical activity from 1982 to 2012 in Finland. Scandianavsin Journal of Medicine & Science in Sport. Vol. 26:1.

Bourdieu, Pierre (1984; alkup. 1979). Distinction. A Social Critique of the Judgement of Taste. Harvard University Press. Cambridge.

Eriarvoisuutta käsittelevän työryhmän loppuraportti. Valtioneuvoston kanslian julkaisuja 1/2018.

Harjula, Minna (2015). Hoitoonpääsyn hierarkiat. Terveyskansalaisuus ja terveyspalvelut Suomessa 1900-luvulla. Tampere University Press. Tampere.

Harjunen, Hannele (2020). Ruumiin kokoon liittyvä sukupuolittunut syrjintä. Teoksessa Mattila, Maija (toim.) Eriarvoisuuden tila Suomessa 2020. Kalevi Sorsa -säätö. Helsinki. s. 215–238.

Hiilamo, Heikki (2020). Kun julistetaan tai puhutaan eriarvoisuudesta, sorrutaan helposti yllänteihin. Kolumni www.yle.fi / 8.1.2020.

Heikkinen, Antero (2018). Uuden aikakauden kynnyksellä. Elämä varhaismodernissa Euroopassa. Gaudeamus. Helsinki.

Itkonen, Anniliina (2019). Terveysterrorista vähän liikkuvien ymmärtämiseen. Kohti vaikuttavampaa liikuntavaliistusta. Liikunnan yhteiskuntatieteiden pro gradu -tutkielma. Liikuntatieteellinen tiedekunta. Jyväskylän yliopisto.

Ilmanen, Kalervo & Itkonen, Hannu (2000). Kansalaisten liikuttajat. Kansalaistoimijat ja kunnat liikuntapalvelujen tuottajina Pohjois-Karjalassa. Joensuun yliopisto. Karjalan tutkimuslaitos. Joensuu.

Itkonen, Hannu (1997a). Liikuttaako suvaitsevaisuus? Tutkimus liikuntakulttuurin suvaitsevaisuudesta. Joensuun yliopisto. Karjalan tutkimuslaitoksen julkaisuja N:o 118. Joensuu.

Itkonen, Hannu (1997b). Conditioning Tolerance. A Study of Tolerance in the Culture of Sport. University of Joensuu. Publications of Karelian Institute N:o 127.

Itkonen, Hannu, Ilmanen, Kalervo & Matilainen, Pertti (2016). Tutkimus liikunnasta ja urheilusta Pohjois-Karjalassa. Kymmenvuotisseuranta maakunnan aikuisväestön liikkumisesta ja seuratoimijoiden näkemyksistä. Jyväskylän yliopisto. Liikuntakasvatuksen laitos. Tutkimus 1/2016. Jyväskylä.

Itkonen, Hannu & Kauravaara, Kati (2015). Kurottuja kulttuurikuiluja. Teoksessa Itkonen, Hannu & Kauravaara, Kati (toim.) Liikunta kansalaisten elämänkulussa. Tulkintoja liikkumisesta ja liikunnan edistämisestä. Liikunnan ja kansanterveyden julkaisuja 296. Jyväskylä. s. 184–189.

Itkonen, Hannu, Lehtonen, Kati & Aarresola, Outi (toim.) (2018). Tutkimuskatsaus liikuntapoliittisen selonteon tausta-aineistoksi. Valtion liikuntaneuvoston julkaisuja 2018:6. Helsinki.

Isosomppi, Saara (2017). Tasa-arvoa, yhdenvertaisuutta vai ”poliittista pas...”? Diskursianalyttinen näkökulma liikuntajärjestöjen puheeseen tasa-arvopolitiikasta ja sukupuolten tasa-arvosta. Liikunnan yhteiskuntatieteiden pro gradu -tutkielma. Liikuntatieteellinen tiedekunta. Jyväskylän yliopisto.

Isosomppi, Saara, Itkonen, Hannu & Salmikangas, Anna-Katriina (2019). Abstrakti, muodollinen ja vanhentunut tasa-arvo? Diskursiivinen tulkinta liikuntajärjestöjen tasa-arvopuheesta. Liikunta & Tiede 1/2019. Tutkimusartikkelit. s. 84–92.